

אין מעבירין על המצוות מול כללים אחרים

א. בדף הקודם התחלנו לעסוק בסוגיית 'אין מעבירין על המצוות'. ריש לקיש הסביר שהסיבה לכך שמצוות דישון המזבח קודמת למצוות הטבת הנרות היא שהכהן נפגש תחילה עם המזבח, וכי עייל להיכל - במזבח פגע ברישא, ואין מעבירין על המצוות. רבא למד מדבריו הלכה בהלכות תפילין. רש"י פירש שהוא למד את סדר הנחת התפילין, להקדים של יד לשל ראש, 'דהא בזרוע פגע תחילה'. התוספות הקשו עליו שרבא לא צריך ללמוד זאת מדברי ריש לקיש, שהרי ישנה דרשה אחרת שמלמדת זאת. הם פירשו אחרת: רבא למד שעלינו להקפיד בשעת הנחת התפילין בתיק להניחם כך שלא נצטרך למחרת להוציא את התפילין של ראש מהתיק ולעבור עליהן כדי להגיע לתפילין של יד. ננסה להתבונן בשאלה הבאה: מה יהיה הדין אם אדם לא הקפיד על כך ועליו להזיז את התפילין של ראש כדי להניח את התפילין של יד? האם עליו להוציאם מהתיק ולהניחם בצד, כדי לשמור על סדר הנחת התפילין, למרות ש'אין מעבירין על המצוות' או שעליו להעדיף את הערך של 'אין מעבירין על המצוות' על פני סדר הנחת התפילין הרגיל?

מה אתה חושב? איזה מהערכים קודם? מדוע?

הנימוקי יוסף כותב (הלכות קטנות הלכות תפילין ה):

לא יניח המצוה שבאה לידו ראשונה כדי לעשות מצוה אחרת ואם כן אם בא לידו תפילין של ראש ראשונה אף על גב שראוי להניח של ראש אחרונה כדי שכשיהיו בין עיניך יהיו שתיים אפילו הכי כיון שנזדמנה לו של ראש תחלה יניחנה ואח"כ יניח של יד.

מהי תשובת הנימוקי יוסף?

אם אדם הגיע למצב שבו כדי לשמור על סדר הנחת התפילין עליו להעביר על המצוות, יניח קודם תפילין של ראש ולא יעביר על המצוות! דין אין מעבירין עדיף וגובר על סדר הנחת התפילין.

נשוב ללשון **התוספות** ונאזין לה (תוספות יומא לג):

בשעה שחולץ תפילין ומניח בתיק שלא יעביר אותן של יד ויתנם בתיק תחילה ואח"כ של ראש למעלה דא"כ כשיבא להניח יפגע בשל ראש תחילה ויצטרך להעביר על המצות משום דשל יד יש להניח תחילה.

בלשון **הרמב"ם** הדברים חדים אף יותר (תפילין ד, ח):

כשחולץ אדם תפיליו להצניען בכלי לא יניח של יד מלמטה ושל ראש מלמעלה מפני שבשעה שהוא רוצה ללובשן יפגע בשל ראש תחלה ונמצא שמניחה ומוציא של יד לפי שאין לובשין של ראש קודם של יד, ואסור לאדם להניח מצוה ולעבור ממנה למצוה אחרת.

דייק בדברי התוספות והרמב"ם: מה הם ישיבו לשאלתנו?

ב. התוספות והרמב"ם חולקים אפוא על דברי הנימוקי יוסף, וכך דעת רוב הראשונים. לדעתם יש לשמור על סדר הנחת התפילין גם במחיר העברה על המצוות. ננסה להתבונן בדברים: מדוע סדר הנחת התפילין גובר על האיסור להעביר על המצוות? נלמד את דברי הרדב"ז שכתב בתשובותיו שני הסברים (א, תקכט):

ומכל מקום נראה לי בטעמו של דבר דמאן דשני סדרא עבר אדאורייתא דכתיב וקשרתם והיו לטוטפות והא דאין מעבירין על המצות מדרבנן היא ואסמכוה במכילתא מושמרתם את המצות קרי ביה את המצות שלא תמתין לה עד שתחמיץ ותתיישין. ואי לאו דמסתפינא הוה אמינא דאין בכאן מעביר על המצות כיון שהוא מחוייב לקשור של יד תחלה עדיין לא הגיע זמן של ראש עד שיניח של יד (ודין אין מעבירין נאמר רק לאחר הגעת זמן המצוה שהוא מעביר) והא דאמרין שאין מעבירין על המצות היינו שהוא כעין מעביר על המצות.

מהם שני הסבריו?

בהסברו הראשון טוען הרדב"ז שאיסור אין מעבירין הוא איסור דרבנן בלבד, ולכן סדר הנחת התפילין שמקורו בתורה, 'דמאן דשני סדרא עבר אדאורייתא', גובר עליו. בהסברו השני הוא טוען שהנחת התפילין של ראש בצד אינה נחשבת לגמרי כהעברה על המצוות. זאת משום שזמנה לא הגיע לפני הנחת תפילין של יד, ודין אין מעבירין נאמר רק לאחר הגעת זמן המצוה.

היזכר בדברי התוספות שלמדנו בדף הקודם, דברים שמהם מוכח שתוספות חולקים על הרדב"ז וסבורים שדין אין מעבירין הוא דין דאורייתא. נסה להסביר לשיטתם בדרך נוספת מדוע סדר הנחת התפילין גובר על דין אין מעבירין.

התוספות שאלו מדוע יש צורך בדרשה כדי ללמוד שיש לשפוך את הדם בקרן המערבית, דין דאורייתא, ומדוע אין די בכלל אין מעבירין. נראה שהשאלה מבוססת על ההנחה שזהו דין דאורייתא, שכן אחרת השאלה לא היתה ברורה. כיצד התוספות יסבירו את הקדימות והעדיפות של סדר הנחת התפילין הגובר על דין אין מעבירין? יתכן שקדימות ועדיפות זו משקפת עקרון כללי המעדיף את ההלכות המקומיות והפרטיות של המצוה על פני עקרונות כלליים שנכונים לכלל קיום המצוות.

ג. למדנו אפוא שלדעת רוב הראשונים סדר הנחת התפילין גובר על דין אין מעבירין וניסינו להתבונן בסברת הדבר. נמשיך למרחב נוסף: יש כללים שמסדירים התנגשות בין שתי מצוות, למשל הכלל 'תדיר ושאינו תדיר קודם' שקובע שעלינו להקדים את המצוה התדירה. מה הדין במקרה בו אחד מכללים אלו מתנגש בדין 'אין מעבירין'? חשבו על המקרה הבא: אדם ניצב בפני שתי מצוות, עליו להקדים את המצוה התדירה, אך המצוה שאינה תדירה באה לידו קודם והוא כבר פגע בה, האם היסוד של אין מעבירין מורה לו לקיים את המצוה שאינה תדירה למרות שבכך הוא יפגע בכלל של תדיר קודם?

בדרך כלל יש להקדים טלית לתפילין. הב"י כותב שאחת הסיבות לכך היא שטלית תדירה יותר (אור"ח כה):

ואחר שנתעטף בציצית יניח תפילין מיד. מתוך דברי רבינו נראה שבתחלה מתעטף בציצית ואח"כ מניח תפילין וכן כתוב בנמוקי יוסף בהלכות ציצית (יב. דיבור ראשון) דמצות ציצית

ששקולה כנגד כל המצות (מנחות מג): ראוי להקדים ועוד שהיא תדירה יותר שנוהגת בין בחול בין בשבת ויום טוב ותדיר ושאינו תדיר קודם (ברכות נא): וכן מצאתי לה"ר יונה בספר היראה (דפוס אשכול עמ' קסג) עכ"ל.

טלית תדירה יותר מתפילין ולכן יש להקדים אותה לתפילין. מה יעשה אדם שתפילין כבר באו לידו, האם עליו להעביר אותם ולהניחם בצד למרות הכלל של 'אין מעבירין' כדי שלא לעבור על הכלל של תדיר קודם? עונה הב"י (שם):

ונהגו העולם להתעטף בציצית תחלה ולפי מנהגם הנותנים כיס של תפילין והטלית לתוך כיס אחד צריכים ליזהר שלא ישימו כיס התפילין למעלה כדי שלא יפגע בהם תחלה ויצטרך להניחם קודם עטיפת ציצית כדי שלא יעביר על המצות, דאע"ג דגבי תפילין אם פגע בשל ראש תחלה יסלקנה ויניח של יד תחלה כמו שיתבאר בסימן כ"ח (ב"י ד"ה ויניחם) בסייעתא דשמיא שאני התם דכתיב (שמות יג טז) והיה לאות על ידכה והדר ולטוטפות בין עיניך ודרשינן נמי (מנחות לו.) מקרא דכל זמן שבין עיניך יהיו שתים ומשום הכי מוטב שיעביר על המצוה משיעבור אמאי דכתיב באורייתא אבל הכא דאין לנו דמצות ציצית קודמת אלא מאסמכתא בעלמא מוטב שתדחה אסמכתא זו משיעביר על המצוה.

וכך הוא פוסק בשולחנו (כה, א):

אחר שלבש טלית מצוייץ יניח תפילין, שמעלין בקודש. והמניחין כיס התפילין והטלית לתוך כיס אחת, צריכין ליזהר שלא יניחו כיס התפילין למעלה, כדי שלא יפגע בהם תחלה ויצטרך להניחם קודם הטלית כדי שלא יעבור על המצוה.

מהי תשובתו של הב"י? איזה דין גובר אפוא, 'אין מעבירין' או 'תדיר קודם'?

לדברי הב"י הכלל של אין מעבירין גובר, ויש להקדים את התפילין שבאו לידו כדי שלא לעבור על כלל זה.

ד. השו"ע פוסק אפוא שהכלל של אין מעבירין עדיף על פני הכלל של תדיר קודם. לכן, למרות שבדרך כלל טלית קודמת לתפילין בשל תדירותה, אם התפילין הגיעו לידו יקדים את הנחתם לטלית ולא יעביר אותם ויניח בצד. אולם, נמשיך למקום שממנו עולה אחרת. הגמ' במגילה דנה בסדרי הקריאה בר"ח טבת, האם הקריאה העיקרית היא של ר"ח או של חנוכה, עדיפות שבאה לידי ביטוי בהקדמת הקריאה ובסדרי העליה לתורה (מגילה כט):

איתמר, ראש חדש טבת שחל להיות בחול, אמר רבי יצחק: קרו תלתא בראש חדש וחד בחנוכה (מברכים שלושה בר"ח ואחד בחנוכה)... אמר רבי מני: כוותיה דרבי יצחק נפחא מסתברא, דתדיר ושאינו תדיר - תדיר קודם (ולכן יש להקדים את קריאת ר"ח וממילא עולים בה שלושה ובחנוכה אחד) מאי הוי עלה?... והלכתא: אין משגיחין בחנוכה, וראש חודש עיקר (ומתחילים בו ועולים בו שלושה).

סכם את המחלוקת. מדוע מקדימים להלכה לקרוא בר"ח וקוראים בו שלושה?

להלכה מתחילים לקרוא בר"ח, הקריאה התדירה יותר, ומעלים בה שלושה עולים והעולה הרביעי קורא בשל חנוכה. לכאורה, לאור הדברים שלמדנו לעיל, נראה היה שאם התחילו בטעות לקרוא בשל חנוכה לא יפסיקו באמצע הקריאה. הרי הכלל 'אין מעבירין' גובר על הכלל 'תדיר קודם', ולכן

יש להמשיך בקריאה שאינה תדירה. אולם, האבודרהם דן במקרה זה וכותב אחרת. הוא מניח בתחילה כדבר פשוט שעל הקורא להפסיק באמצע ודן בשאלה האם עליו לברך מחדש על הקריאה. לקראת סוף דבריו הוא חוזר לדון בעצם ההפסקה (אבודרהם ברכת הלחם, זימון, ברכת המזון):

כתב ה"ר גרשון ברבי שלמה יש מאנשי הדור שמוכיחין מזה הירושלמי במעשה שאירע כי בראש חדש טבת שמוציאין שני ס"ת א' של ר"ח וא' של חנוכה וטעה ש"צ ופתח אותו של חנוכה ובירך הקורא עליו. והזכירוהו הצבור כי טעה ובר"ח שהוא תדיר יש לו לקרות ראשונה והפסיק וגלל ספר תורה עד שהגיע לפרשת ר"ח. ואומר מזה הירושלמי שצריך לחזור ולברך שנית על פרשת ראש חדש... ויש שרצו לומר כי לא היו צריכין מתחלה להפסיק ולפתוח ס"ת של ראש חדש אף על פי שהסדר כן כיון שנזדמן לו לקרות בשל חנוכה תחלה ואין מעבירין על המצות כדאמרינן ב'פ' אמר להם הממונה (יומא ל"ג ב) עבורי דרעא אטוטפתא אסור. ויש סיוע לדעתנו שציונו לגלול ולהפסיק דקתני התם כל המצות מעכבות בעי ר' ירמיה אפ' הקדים תפלה של ראש לתפלה של יד א"ל אף אנא סבר כן ומדקתני מעכבות משמע שאם הניחם כן לא יצא וצריך להניחן כסדר מצותן. ע"כ דברי ה"ר גרשון.

מהי הסברה של אותם שרצו לומר שאין להפסיק ולהעביר על קריאת החנוכה? מה השיב להם רבי גרשון? מדוע הוא מורה להפסיק?

רבי גרשון מביא ראיה לכך שיש להפסיק מקריאת חנוכה מדברי הירושלמי, ונלך בעקבותיו לסוגיית הירושלמי (ירושלמי מעשר שני ה, ה):

אית תניי תני כל המצות שבתורה מעכבות (מהר"א פולדא: שאם עבר על אחת מכל מצות שבתורה אינו יכול להתודות, ודיק מדאמר עוד פעם לא עברתי ממצותיך אלא לכל שאר המצוות של תורה אתיא) את הוידוי. ואית תניי תני כל המצות שבפרשה מעכבות (מהר"א פולדא: לא אתיא אלא רק למצות דפרשה והן תרו"מ וביכורים וחלה שאחת מהן מעכבת מלהתודות). רבי אחא בר פפא בעי קומי רבי זעירא אפילו הקדים תפילה של ראש לתפילה של יד (ר"ש סירליא: ועבר אמאי דדרישנן כל זמן שיהו בין עינין יהו שתים, וקסבר דכי קאמר ככל מצותך אשר ציותני אכל התורה קאי. גר"א: פ' דהיינו אף שלא נכתב בפירוש אלא ממדרש חכמים נמי מעכב) אמר ליה אוף אנא סבר כן.

מהי המחלוקת בירושלמי? מה הראיה של רבי גרשון מהירושלמי?

פרשני הירושלמי הבינו שהמחלוקת היא אילו עבירות מעכבות את הוידוי, דווקא עברות בתחום של מעשרות או בכל דיני התורה. החידוש בתפילין הוא שאפילו עבירה קלה של הקדמת תפילין של ראש מעכבת את הוידוי. לפי הבנה זו לא כ"כ ברור איך רבי גרשון למד מהסוגיה שסדר ההנחה מעכב את מצוות תפילין. ויתכן שיהיה קל יותר להבין את הראיה אם נציע שרבי גרשון הבין את הסוגיה אחרת. המשנה לימדה שסדר הפרשת תרומות ומעשרות מעכב, והמחלוקת כללית בסדר קיום המצוות – האם דווקא סדר הפרשת תרומות ומעשרות מעכב, 'כל המצות שבפרשה מעכבות', או שבכל התורה סדר המצוה מעכב. אם נבין כך, הרי שראיתו של רבי גרשון מהסוגיה ברורה מאליה.

הרמ"א פסק כדברי האבודרהם (אור"ח תרפד, ג):

1. שהרי על המתודה לומר ש'ככל מצותך אשר ציותני לא עברתי'.

הגה: ואם טעה והתחיל לקרות בשל חנוכה צריך להפסיק לקרות בשל ר"ח (אבודרהם הלכות ברכות).

חשוב היטב: מה היחס בין דברי הרמ"א שיש להפסיק מקריאת חנוכה לצורך קריאת ראש חודש התדירה ולהעביר עליה, ובין הדברים שלמדנו לעיל שדין אין מעבירין גובר על דין תדיר קודם?²

ה. הט"ז חלק על דברי האבודרהם והרמ"א ולדעתו אין להפסיק (שם ס"ק ד):

כן כ' האבודרהם וז"ל מדקתני מעכבות משמע שאם הניחה כן לא יצא דצריך להניחם כסדר מצותן עכ"ל משמע דעתו דגם בחנוכה ור"ח כן אם הקדים בחנוכה דצריך לחזור כסדר שאמרו חז"ל (וממילא יפסיק אם התחיל, שבכל מקרה יצטרך לחזור) והוא תמו' הפלא ופלא... והכי מוכח בפ' כל התדיר דף צ"א דמבעיא לן בתדיר ושאינו תדיר וקדם ושחטיה לאינו תדיר מאי, מי אמרינן כיון דשחיט ליה מקריב ליה (וממשיך כבר את כל התהליך עד סופו) או דלמא דמאחר בדמו (שממתיך עם המשך התהליך) עד דמקריב ליה בתדיר (עד שיקריב את התדיר) והדר מקריב ליה בשאינו תדיר (ואח"כ זורק את הדם של הקרבן שאינו תדיר) ואי סלקא דעתך דאם עבר על תדיר קודם לא יצא אפילו דיעבד (והקרבן פסול) מאי מספקא ליה לתלמודא בזה לענין היאך יעשה אחר קדימה זו (האם ימשיך את כל התהליך של הקרבן שאינו תדיר או יחכה) דהא פסול לגמרי תכף שעבר על תדיר קודם, אלא ודאי דמכח זה אין שייך פסול. ותו ראייה ממה ששנינו שם בזבחים דתפלת המנחה קודם למוספין (כאשר לא התפלל עדיין מוסף וכבר הגיע זמן מנחה) משום דמנחה תדיר טפי, ומדמי ליה לשאר תדיר, ואנן קי"ל בס"ל רפ"ו דאם עבר והקדים תפלת המוסף למנחה יצא כו' אלא לכתחלה צריך להקדים המנחה עכ"ל. ע"כ נראה לעניות דעתי דהאי פיסקא דרמ"א לאו דסמכא הוא וכיון דפתח בדיעבד בשל חנוכה אין מחזירין אותו לחזור ולקרות בשל ר"ח תחלה... אלא העיקר דבדיעבד קורא הכהן בשל חנוכה ואחר כך יקרא לאחרים בשל ר"ח כנ"ל.

מהן ראיותיו של הט"ז לכך שדין 'תדיר ושאינו תדיר' אינו מעכב? מה הוא מקשה מראיות אלו על דברי האבודרהם והרמ"א? חשוב היטב: מה הם יענו?

נראה שהאבודרהם והרמ"א יהיו מוכרחים להסכים שמסוגיות אלו אכן מוכח שדין 'תדיר ושאינו תדיר' אינו מעכב בדיעבד. לכן, גם אם יש להקדים מנחה למוסף, עדיין יצא בדיעבד אם הקדים מוסף למנחה. אולם, פסיקתם עסקה במקרה אחר: כאשר אדם מקיים מצוה אחת ומשנה מהסדר שנקבע. במקרה שכזה שינוי מסדר עשיית המצוה מעכב וגורם לכך שלא יצא ידי חובה. הפרשת מעשרות, קריאת התורה, הנחת תפילין, הן מצוה אחת באופן עקרוני שמורכבת ממספר שלבים, מעשר ראשון ושני, קריאת ר"ח וחנוכה, תפילין של יד ותפילין של ראש. בכל המצבים האלו לדעתם סדר עשיית המצוה מעכב, ולכן יפסיק באמצע קריאת חנוכה: קריאה זו היא חלק ממצוה אחת, קריאת התורה בר"ח טבת, ויש לעשותה לפי הסדר, להקדים ר"ח לחנוכה. נכון שהסדר נקבע מכוח דין 'תדיר ושאינו תדיר', אך לאחר שהוא נקבע יש לו חיות עצמאית והוא מעכב ככל סדר עשיית המצוות. תפילות מנחה ומוסף, לעומת זאת, אינן מצוה אחת אלא מצוות שונות שבדרך כלל נעשות בזמנים שונים ובמקרה נפגשו. במקרה שכזה עלינו אמנם להקדים את המנחה, בשל היותה תדירה, אך

2. דברים שלהם הסכים הרמ"א שלא חלק שם.

הסדר אינו מעכב. נשוב לאור דברים אלו לשאלה שבה פתחנו ולקושי בדברי הרמ"א: דין אין מעבירין אכן גובר על דין תדיר קודם, ולכן אדם 'שפגע בתפילין' יקדים אותם לטלית התדירה. דברי רבנו גרשון, האבודרהם והרמ"א, עסקו במקרה אחר: לא בשתי מצוות שונות אלא במצוה אחת שסדר עשייתה נקבע מכוח דין תדיר קודם. במקרה שכזה עליו להפסיק ולהעביר על המצוה שפתח בה, להפסיק לקרוא בשל חנוכה, אך לא בשל דין תדיר קודם - עליו לעשות זאת מפני שכך הוא סדר המצוה, סדר קריאת התורה, וסדר עשיית המצוה מעכב. ה"ז חולק עליהם וסבור שאין הבדל בין המקרים, ולדעתו סדר עשיית המצוה לעולם אינו מעכב, ולכן לעולם לא יעביר על המצוות.

נלמד לסיום חלק מדברי הביאור הלכה שנראה שפוסק כ"ז (שם):

מכל מקום הרבה אחרוני' [הבגדי ישע והשולחן שלמה ובספר פני יצחק ס"ט והדה"ח והח"א] ומכללם גם המ"א בסימן ק"מ בסופו הורו להלכה כדברי ה"ז דכיון שהתחיל בשל חנוכה צריך לגמור הכהן בשל חנוכה בס"ת זו ואח"כ יקראו הג' בס"ת אחרת בר"ח.